

ISSN 0134-4358

2019 • 6

ВПЕРЕД

ОНЧЫЖО

ШОРУНЬЯ
SHORUNZIA
ЮБИЛЕЙНАЯ СТОЛБЦА
ФЕВРАЛЯ-МАРТА 2019

Надежда
Ильина

Ўшан тул

Поэме

Эмлымверыш логале Лизук.
Чытыш пенгыде, йўкым ок лук.
Пелештен колтынеже – ок керт
Шижеп чонжо: ах, тиде вес пёрт.
Кумыл вольшым ок уж иктат,
Весела огыл тыште суртат.
Шинчажлан коеш лач ўмылка.
Кечывал мо, я йўд. Чон пыртка.
Только тудын воктек медшўжар:
«Шинчат дене кузерак ужат?», –
Йодаш тыршыш ласкан да шыман,
Но Лизук ыш пелеште нимат.
Медшўжар эмым пуыш тудлан:
– Таче кечылан тиде чыла... –
Тыгак ныжылгын, порын ойлен,
Медшўжар чеверласыш тудден.

Ала йўд, ала кече лийшаш,
Чонжо кажне айдемын шижшаш.
Лизукат койкыш возо малаш.
Я мала, я уке – кё пала?
Кенета йўк йонгалте шижде:
– Тыште тудо ок керт эмлалтде,
Ўдыржат пеш тораште ила.
А пошкудылан кёлан кўлат?

– Чыте, тиде кувам мый палем,
Ял воктеныжак мыйын илем.
«Мику эргыже йомын», – ойлат,
А ты енгым пеш шукын палат.
Тетла ыш кол Лизук нигӱмат,
Йӱдвошт ыш ыште чыр омымат.
Шона эргыжым тудо эре,
Илышлан, ты тӱнйалан сырен.

* * *

Лийын тиде азап рушарнян —
Кызытат ӱдырамаш раш шарна.
Шонымаш чоным чот корштара,
Шинчавӱдым зиян йоктара.
Латкандаш ияш рвезе, марий,
Ала-кӱлан гын — качымарий.
Йомо, ок пӱртыл тудо тачат,
Ава чон вургыжеш да вуча.
Кум ий жапыште тӱрлым шонен,
Почмыжлан, илышлан ӱкынен,
Коштеден вет пошкудо яллаш,
Иктат ыш полшо рвезым муаш.
Ава шӱм ятыр шортын, чытен,
Шинчажат ты азаплан пытен.
Вуй гыч ок лек лач ик шонымаш:
— Кушто эргым, Микукым, муаш?
А ужеш ыле тудын шинча,
Кая ыле торашке кычал,
Марина ден лиеш сай уна...
Ынде ок кай туддек нигунам.
Огеш пӱртыл уэш рвезе жап,
Куан огыл тудлан шошыжат.
Ойлат: «Жап чылажат шулыкта,
Капкылнам кечыйол шымата».
Ӱшан йомын Лизукын тидлан,
Илышаш кече лийын пылан.

А пӱртӱсыш ончет — чон кана.
Ылыжеш да йырваш илана.
Шошо жап — кумыл нӱлтышӱ вий.
Чевер кече — пӱлек, пӱртӱс вий.
Кайык сем ылыжта шӱм-кылнам.
Лач Лизук коляна, орлана.
Тудлан шошын саламже молан?
Пӱртӱс кумыл ок кой шинчажлан.
Лачак чонжо мура рвезыла,
Корен кӱргым пудештын йӱла.

* * *

Черланен Лизук, йӱсын шӱла,
Кумыл тудын ок ылыж илаш.
Медшӱжар лишемеш тудын дек,
Ныжыл мутшо ок йонго, ок лек.
Вуйым туржын кочкеш шонымаш:
– Кушто эргым, Микукым, муаш?
Шона шочшыжым тудо эре.
Илышлан, ты тӱнмялан сырен.
Ӱшан йомын Лизукын тидлан,
Ильшаш кече лийын пылан.
Лачак чонжо мура рвезыла,
Корен кӱргым, пудештын йӱла.
Медшӱжар лие шып ик жаплан,
А вара шыргыжале тудлан.
– Ӱдырет деч письмам налынам,
Тый декет унала ӱжынам.
А фотошто пеш сылне, чевер
Тудлан лишыл, шижам, шочмо вер...
Ала чын, ала сайым ышта,
Медшӱжар ондален пелешта.
Ӱдырамашын вапталте чурий,
Кенета омса шоктыш кычырик.
Только поро йолташ, Орина,
Ӧндал колтыш Лизукым шыман.
Медшӱжар куанен толмыжлан,
Нуным кайыш коден ик жаплан.
– Мо увер ден вара толынат,
Мом шочшем-влак нерген колынат?
Лизук пиже чыла йодышташ,
Орина вик ыш тошт пелешташ.
Вара эркын, ласкан шӱлалтен
Колтыш ныжыл мут ден пелештен:
– Чыла сай, увер шуко моткоч
Мый эше каласем, а тый коч.
Теве когылым мый конденам,
Тылат манын, понен ыштенам.
Икмардан илена ме чылан,
Чон коржеш, чон йӱла пашалан.
Колхозна лунчырген, чылт пытен.
Тидым таче ом керт мый шылтен.
Шонгыракше гына кодынна,
Пенсылан тауштен илена,
Улыж дене илаш тӱчена.
Ял гыч кушко эше каена?
– Шинчам ок уж гынат, колынам,
Ойло вик, толеш мо Маринам?

Ик жаплан шыплана Орина,
 Йодышлан ойлышаш мом-гынат.
 – Чыла сай, Маринат пörтылеш.
 Тый ит вапке, тидлан жап кўлеш.
 Шкат палет, пеш тораште ила,
 Серыш гоч от каласе чыла.
 – Мом воза тудо тушто вара?
 Ит юватыл, луд-ян вашкерак.
 Мом ойлаш – огеш пале уна,
 Йырваш кажным ончен савырна.
 – Колышт, тебе кузерак воза:
 «Пörтыштем улам мый суртоза.
 Уныкат-влак коваштым ужнешт,
 Тый декет канаш нуно толнешт».
 – Э-э, тугеже, вучен шуктенам,
 Икыт огыл, а кок уныкам.
 Унала ковашт деке толнешт,
 Шонгыенгым, коваштым ужнешт.
 Тиде серышым кодо мылам,
 Лудыктем мый эрла весылан.

Орина öрмалген. Мом ышташ?
 Кузе тудлан чаткан пелешташ?
 Кушеч тудо муэш вик письмам?
 Ыш тол серыш тудлан нигунам.
 Шижде, весым тўнгале ойлаш,
 Угыч когыль ден пиже сийлаш.
 – Монденам сай уверым, калтак,
 Ялыш пörтылын рвезе – салтак.
 Ойлат, шочмо ялешак кодеш,
 Колхознам нöлталаш тўнгалеш.
 Ик шомак гычын весе лектеш,
 Лизун кумылжо шкак нöлталтеш.
 Чурий сынже коеш, вашталтеш,
 Илыш тамым шижаш тўнгалеш.

* * *

Эртыш тылзе, а чон ўшана,
 Кажне дене Лизук мутлана.
 Шарналта рвезе жапшым коклан,
 Шарналта, кузе толын марлан.
 – Лийын йўштö тунам теле жап,
 Чыташ Юмо пүрен чылажат.
 Пелашем лийын патыр, мотор,
 Тудлан лектым марлан мый содор.
 Пален омыл умбак мо лийпаш.
 Кызыт веле, шонем, томаша.

Ўмыр кўчык улмаш, мом ыштет,
Көн ўмбаке титакым пыштет?
Онченам йоча-влакым шкетак,
Пелашемым шоненак эртак.
Пёртылташ тудым угыч ок лий,
Иленам, чытенам, шочын вий.
Кумло ий илышем сененам,
Кумло ий пыл йымач ийынам.
Мардежат шучкатын лўдыктен,
А мо лийын – осалже эртен.
Ўдырем шулдыран кайыкла
Чонештен кайыш чылт мыйынла.
Пеш тораште ила, огеш тол,
Йўкымат огеш лук, огеш кол.
Эргым йоммылан кум ий эртен,
Мый кычал коштынам ял воктен.
Тудын капшым огыт му тачат,
А чонемже ила ман вуча. –
Кугуракын шўлалтыш Лизук,
Лие шып, тетла мутым ок лук.
Шинчавўдым лукнеже – ок лек.
Илышаш кече тудлан – пўлек.

Омо ок тол, огеш лий малаш,
Пура вуйыш осал шонымаш.
Йоча жапым кия шарналтен,
Лачак тудо шукертак эртен...
Теве ўдыр лектеш ег коклаш,
Тырша шудым эн ончыч солаш.
Чот пўжалтын, моткочак ярнен.
Огеш чакне, огеш керт канен.
Полшынеже ньога ешыжлан.
Неле-йўсым огеш шиж, садлан
Кая ончылно тудо эре,
Рвезе капшым пашаш шуарен.
Теве имныжым, черлым, покта.
Кече огыл, йоча жап эрта.
Йўрата ышташ тўрлў пашам –
Ыштыш-кучыш эре лектышан.
Кас шуэш, огеш вашке малаш,
Кеч пала: эр кўлеш кынелаш.
Кас модмашке лектеш каналташ,
А могай мастар тудо мураш.
Муралта гын гармонь сем почеш,
Чон ласкалыкым кажнын почеш...

* * *

Ўдырамаш деке угыч, шижде,
 Шыпак, йўкым тудлан пуыде,
 Толын шинче воктек медшўжар,
 Ала-молан волен кумылжат.
 – Ойырлаш логалеш ик жаплан,
 Ўрдыж велыш каем мый марлан.
 Тушто мыйым вуча вес паша,
 Тудыжат чон куанле лийшаш.
 – Ала тетла ом уж ик ганат?
 Келшенат мылам тыйже гына.
 Кўлан ынде почам чон ойгем?
 Кў кертеш умылен шўм кўргем?
 Илыш неле, палет, курыкан,
 Илыш кече коклан пуракан. –
 Ик жаплан лие шып йырымваш,
 Ўдырамашым лиеш умылаш:
 Медшўжарым моткоч пагала,
 Чучеш тудыжо шке ўдырла.
 – Ешым кажне шона чумыраш,
 Пиалжат лиеш ешлан кўра.
 Шочшо-влак кумылетым нўлтат,
 Кушкытат, вуй ушетым колтат.
 Лийынам мыят эн пиалан,
 Ўшанен иленам эргымлан.
 Савырен тудо чон кумылем,
 Неле-йўсым вигак умылен.
 Лийын рвезе таза туп-вачан,
 Ончылнем шога тудо тачат. –
 Тетла ыш керт Лизук пелештен,
 Шинчавўдшў йога, чон корштен.

* * *

Эр-эрден тарвана йўк-йўан,
 Йўк йонгалте пеш лишыл тудлан:
 – Поро лийже, Лизук, пошкудем.
 Тый декет мыйже шым керт толде,
 Мемнан ял гычын тыйже улат,
 Чесым кондышым таче тылат.
 Теве шокшо ўян туара,
 Ямдылен тылат тудым Тайра.
 Овроси колтен тамле мелнам,
 Тыйым пешак вуча вет ялна. –
 А Лизукын йога шинчавўд,
 Тиддеч ок вожыл йўршын, ок лўд.
 Эргыж верчын чон йўсын шортеш,
 Ава шочшыжым вигак йодеш.

– Микукем нерген мо шокталеш?
Маринамже кузе илалеш?
Иктаж-көлан воза мо письмам?
Молан мыйже ом пале нимом...
– Ит коляне тыге, кокаем,
Тый декет шке мый толын каем.
Маринатлан письмам возенам,
Пөртылаш тый декет йодынам.
– Мый палем, теже сай улыда,
Мый декем толыда-каеда,
Но изи шүмемлан йөсө пеш,
Чонемжат шиждегечак шортеш.
Кумыл воышо кечын, шижам:
Мый иктаж гана садак ужам.
Кызыт ом уж куан шүргыдам,
Весела, ладыра кап-кылдам
Чонем дене шижам: төрланем –
Түням волгыдым, сыльным ужнем.
Тек пычкемыш, пычкемыш йырваш,
Ок кой тынысле канде кава.
Эх, ал кече көлан шыргыжеш?
Шүм-чонемже көн верчын коржеш?
Көлан сылне муремым мураш,
Кө ден чон луштарен кутыраш?
А йырем түрлө йүк шергылтеш,
Кумылемым нөлтен кө кертеш?
Ужнем шкак йыр моторлыкым раш,
Пашам уло лынгак пытараш.
Огеш кой шинчамлан кечыжат,
Яндар моли вара каважат?
Ялт ом пале, кө ден кутырем,
Вара кумылжым көн савырем?
Ом уж, кө воктенемже шога,
Лач шинчам гычын кочо йога.
– Чонет ит турж тынар, кокаем,
Саламет пеленем нангаем.
Колынна: эргыч тыйын ила,
Чынже пале лиеш лач эрла.
Ойлат: ең ден илен индыралт,
Ең пашаште киен пызыралт.
Кушто лийын, ок пале иктат –
Удырамашын йүк ыш лек ик тат...
– Тидымак шижтарен шүм-чонем,
Йүкемат колын шуктыш Юем.
Сөрвален йодмем ыш лий арам,
А мо лийын – чытем мый, йөра.
Кычкыралын колташ ок лек мут,
Йывыртен ойлаш ойым ом му...

* * *

Кече огыл, а тылзе эрта,
 Тылзе тылзым шиждеак покта.
 А Лизук ласка, ныжыл чонан,
 Илыш кечым шуяш сай шона.
 Ойла порын, шыман, веселан,
 Шыргыжал пелешта кажнылан.
 Йөрата ышташ пеш мыскарам,
 Да могай мастар тудо мураш?!
 Яндар йүкшө тораш шергылтеш,
 Калык тудым шулен колыштеш.
 Совым шокшын кырат Лизуклан,
 А Лизукшо моткоч пиалан.
 Шинча таче ок уж. Мо вара?
 Молан тудо шортеш, ойгыра?
 Лийже чонжо яндар да ласка,
 Шүмыштет поян лийже саска.
 Эмлымверыште таче пайрем —
 Лизук ок шорт, ок кошт ойгырен.
 Кажне еным шижеш, умыла,
 Кажным лүмжө ден сайын пала.
 Кө воктеныже тудын шога,
 Ўдырамаш шижеш тидым вигак.
 Ок күл йүкым тудлан пуымат,
 Йонгалтеш воктен улшын лүмат.

* * *

Адак эртыш шижде ик арня.
 Толын шуо мотор рушарня.
 Кө Лизук деке таче толеш?
 Йүкым тудо көн вургыж колеш?
 Ала таче толеш Марина?
 Ўдырамаш тидлан пеш ўшана.
 Ала толын пура эргыжат?
 Уверлан эртыш пеш шуко жап.
 Ўдырамаш моткочак куанен,
 Колтыш ўпшым шыман ниялтен.
 Коштеда пөлем мучко кок век,
 Иктат ок пуру тышке, ок лек.
 Кушко йомыч, мо лие, калтак,
 Ўдырамашын уш кайыш ялтак.
 Йомо вик шонгыенгын ал түс.
 Шинчажлан коеш ялже, пүртүс,
 А воктенже уке ик егат,
 Чучеш тидыже тудлан онгай.
 Кенета волгыдеме йырваш,
 Лие тынысле канде кава,

Шуялта тудлан кече йолвам.
Ваштареш шижде лекте ава.
Сырен тудым Лизук ончалеш
Да воктечше авам шўкалеш.
Ава уке шукертак, пала,
Лачак чонышто тудо ила.
Молан таче шкеж деке ўжеш?
Молан ўдыржын чонжым туржеш?
Волгалтеш чурий тўс кечыла:
– Ешемлан эше мыйже кўлам, –
Кычкырал колтынеже, ок керт.
Шинчажлан перна ял, шочмо пўрт.
– Тыште мый улам эн пиалан,
Эн чолга, весела ты яллан. –
Ўдырамаш почеш эркын шинчам...
– Могай омо мыланем конча?
Мый илем мо, уке, кў ойла?
Шинчам дене ужам йыр чыла.
Марина мо шоget воктенем?
Могай тиде тўня – палынем.
– Авай, илыше тыйже улат.
Шочшет-влак улына. Тый колат?
Тый декет вашкенам моткочак,
Тышке толын, ужат, эргычат,
Эше тыште уло медшўжар.
Могай самырык тудо – ужат?
Пўрдыт йырже врач-влак, йывыртен,
Сусыр пале каен да эртен.
Лизукат весела кумылан,
Чучеш угыч тудлан шочмыла.
Ош тўням ўшан тул пўртылтен,
Кочо илыш, пычкемыш пытен.

